

MISCEL·LÀNIA

Una aproximació a la biografia històrica a l'Amèrica Llatina: Susana Strozzi i Gilberto Loaiza

Gerard Pedret

HISTORIADOR

En el present escrit es realitza una aproximació al panorama actual de la biografia històrica a l'Amèrica Llatina a través de dos investigadors que, des d'àmbits acadèmics i pressupostos metodològics diferents, han coincidit a l'hora de plantejar els seus treballs des d'un format biogràfic. En concret, es tracta de la veneçolana Susana Strozzi, de la Universidad Central de Venezuela, i del colombià Gilberto Loaiza Cano, de la Universidad del Valle (Cali).

La veneçolana Susana Strozzi s'aproximà a la biografia històrica des del camp de la psicoanàlisi i de la història de les ciències a mitjans de la dècada de 1980, quan publicà un treball sobre Julio César Salas (Mérida, 1870-1933), un intel·lectual veneçolà relativament desconegut per al públic en general a causa de la seva condició de figura «secundària» en el conjunt dels nuclis intel·lectuals positivistes sud-americans de l'època.¹ L'interès de Strozzi en el personatge provenia del paper que tingué com a iniciador dels estudis etnològics i sociològics en el seu país, els quals impulsà des de la

¹ Susana STROZZI, *Julio C. Salas: biografía y política en el Positivismo venezolano*, Caracas, Fondo Editorial Lola de Fuenmayor, 1986.

Sociedad Venezolana de Americanistas «Estudios Libres», una entitat que, malgrat la seva curta vida (1918-19), aconseguí agrupar entorn del seu butlletí (*De Re Indica*) una sèrie d'intel·lectuals especialment interessats en el camp de les ciències socials. Significativament, aquests intel·lectuals coincidiren a partir d'una voluntat comuna per situar Veneçuela a l'altura d'aquells «pobles moderns», els quals identificaven per la inclusió de disciplines com l'antropologia, la sociologia o l'etnologia en els seus estudis universitaris. I és que per a aquests intel·lectuals, Amèrica en general i Veneçuela en particular s'apareixien llavors com un espai privilegiat per a la investigació del desenvolupament de la humanitat, des dels seus remots orígens fins a l'aparició de les modernes «nacionalitats».

És en funció d'aquests paràmetres que l'interès de Susana Strozzi transcendeix l'àmbit estricte de la persona de Julio C. Salas per endinsar-se en la qüestió de les relacions entre els discursos científic i polític. Així, l'adscripció de Julio C. Salas a un positivisme identificat, en termes generals, com un corpus doctrinari orientat a justificar globalment un determinat procés de modernització, serveix per il·lustrar, segons Strozzi, com «*las elaboraciones locales se expresaron, como discurso político y como discurso científico, en los procesos contemporáneos de construcción del Estado y la sociedad nacionales y de fundamentación de las ciencias sociales*».² En aquest sentit, l'autora veneçolana advertí com, paradoxalment, per bé que Julio C. Salas passa per ser el fundador de l'antropologia en el seu país, només una ínfima porció dels seus escrits presenten un format i una temàtica inequívocament científics. Per aquest motiu, el cas de Julio C. Salas resulta especialment il·lustratiu de fins a quin punt la concepció «positivista» de la sociologia —una ciència capaç de proporcionar un diagnòstic per als mals socials i de prescriure els remeis eficaços a través de disciplines auxiliars— transcendia l'àmbit exclusivament científic per erigir-la en instrument al servei d'un determinat projecte polític.

Des d'un punt de vista metodològic, les explícites influències de corrents de pensament com l'hermenèutica o la psicoanàlisi (Skinner,

² Susana STROZZI, «Julio C. Salas y la Sociedad Venezolana de Americanistas "Estudios Libres"» a AA.VV., *Las Instituciones Científicas en la historia de la Ciencia en Venezuela*, Caracas, Fondo Editorial Acta Científica Venezolana, 1987, p. 74.

Canghilem, Lacan...) en el treball de Strozzi són un interessant reflex de l'incipient procés de crisi de les ciències socials en general i la història en particular durant els darrers anys de la dècada de 1980. De fet, la mateixa autora veneçolana reconeixia en la recerca desesperada d'una multidisciplinarietat en les investigacions socials el símptoma més evident d'aquesta crisi³ i mostrava com a exemple el reconeixement de Le Goff, a principis de la dècada de 1990, de les limitacions i dificultats que plantejava en aquells moments avançar en la construcció de «la història total» que des dels *Annals* s'havia teoritzat. Respecte d'això, Strozzi s'interrogaria obertament sobre els límits i les possibilitats que plantejava en aquells moments un intent d'acostament a «l'individu» des de «les estructures» que partia d'una rudimentària multidisciplinarietat consistent en una simple juxtaposició de resultats parcials provinents de distintes disciplines, conjunturalment més prestigioses que les pròpies, sobre les quals operava una selecció acrítica de models teòrics. Calia, doncs, plantejar-se amb profunditat el sentit darrer d'aquest «retorn a l'individu» per part de les ciències socials, i calia fer-ho, segons Strozzi, tot defugint plantejaments reduccionistes i situant en l'origen de qualsevol plantejament biogràfic una qüestió fonamental: «¿por qué y para qué una biografía —y como hacerla— cuando lo que interesa de éstos o aquéllos hombres y mujeres no son sus hechos sino sus obras?».⁴

Plantejaments similars als de Susana Strozzi poden observar-se una dècada més tard en els treballs del colombià Gilberto Loaiza Cano, un autor per al qual el «format biogràfic» emergeix com un recurs ideal per a les investigacions socials en funció de la seva qualitat de «gènere» híbrid entre les ciències socials i la literatura. En aquest sentit, per a l'autor colombià la «biografia històrica» constitueix una possible solució al problema plantejat a l'hora de destriar les relacions entre individu i context històric. Però alhora, el «gènere» biogràfic també és susceptible de convertir-se en una

³ Susana STROZZI, «La lógica de los discursos y la cuestión del sujeto en la biografía histórica», a Eloy BENITO RUANO & Manuel ESPADAS BURGOS (eds.), *17º Congreso Internacional de Ciencias Históricas, vol. 2 (Sección cronológica – Metodología: la biografía histórica)*, Madrid, Comité Internacional des Sciences Historiques, 1992, p. 1121.

⁴ Ídem., p. 1123.

resposta ideal des de la història a la creixent curiositat de la societat actual pels grans personatges, la qual sorgeix, en bona mesura, de l'interès que atorga el discurs polític contemporani a la personalitat dels principals actors de la política. Des d'aquesta perspectiva, la «biografia històrica» es planteja clarament com una possible via de superació dels complexos i prejudicis sorgits en determinats àmbits acadèmics respecte als treballs d'alguns autors, la dubtosa «professionalitat» dels quals no ha estat impediment perquè hagin estat capaços de saber aprofitar el creixent interès públic per la qüestió del poder i les seves relacions amb l'individu o, el que és el mateix, la influència d'aquest o aquell personatge en el curs de la història. Tanmateix, calia igualment evitar temptatives reduccionistes i defugir d'aquells treballs biogràfics de consum i èxit massiu centrats en l'anecdota íntim del personatge i que presenten una atenció superficial a la qüestió dels nexes entre conducta íntima i pública.⁵

Aquests plantejaments els trobem sintetitzats en el treball recent de Gilberto Loaiza sobre la figura del polític i intel·lectual Manuel Ancízar (Bogotà, 1811-1882),⁶ el qual constitueix una interessant aproximació a la qüestió de la problemàtica construcció de les joves repúbliques sud-americanes del XIX i, en especial, a les dificultats amb què es trobaren els cercles dirigents liberals americans per harmonitzar els processos polítics i socials als ritmes de la «modernitat» dictats des de l'altra banda de l'Atlàntic i Amèrica del Nord. Nascut en el si d'una família espanyola, les guerres d'independència portaren Manuel Ancízar a emigrar amb els seus el 1821 a Cuba, on s'educaria estretament vinculat als grups maçons i liberals radicals. El 1839, després d'haver cursat estudis de dret, es traslladà a Caracas, ciutat en la qual impartí classes de filosofia i reuní un important fons bibliogràfic i documental que constituïria, amb el temps, la base de la Biblioteca Nacional de Veneçuela. El 1846 retornà al seu Bogotà natal, on

⁵ Gilberto LOAIZA, «Acerca de la vida privada de un hombre público del siglo XIX (el caso de Manuel Ancízar)», *Anuario Colombiano de Historia Social y de la Cultura*, vol. 26, 1999, pp. 59-82.

⁶ Gilberto LOAIZA, *Manuel Ancízar y su época. Biografía de un político hispanoamericano del siglo XIX*, Medellín, Coedició del Fondo Editorial Universidad EAFIT i la Facultad de Ciencias Humanas y Económicas de la Universidad Nacional de Colombia, 2004.

es convertiria en una figura molt influent en la política de la jove república sud-americana a partir de la seva posició com a figura visible del liberalisme radical, des del periòdic *El Neogranadino*, fundat i dirigit per ell i introductor a Colòmbia de les tècniques periodístiques sorgides a Europa a mitjans del segle XIX.

En aquest sentit, la importància de Manuel Ancízar en l'àmbit del periodisme permet observar com el treball de Gilberto Loaiza s'endinsa també en el tema de la intervenció dels intel·lectuals en la vida pública i, de fet, les primeres aproximacions a la figura de Manuel Ancízar les realitzà des d'un camp com el de la història del periodisme.⁷ Tanmateix, des del primer moment Gilberto Loaiza mostrà el seu descontentament amb la manca de profunditat que en el seu país presentaven els estudis en aquest camp, els quals generalment no passaven de la taxonomització de capçaleres. Així, l'autor colombià denuncià com massa sovint es tendia a passar per alt el rerefons dels canvis i evolucions de les capçaleres periodístiques, els quals constituïen un excel·lent indicador per observar la progressiva presa de consciència de la importància de la premsa com a instrument de transmissió d'idees i valors des de l'àmbit polític. Així, apuntava Gilberto Loaiza com les pràctiques taxonomitzadores habituals en aquest camp es limitaven simplement a constatar uns canvis en la majoria de capçaleres de la premsa escrita, els quals, però, passaven per alt el seu rerefons: la importància creixent de la premsa com a instrument de transmissió d'idees i valors de qualsevol tipus. En definitiva, l'aspecte que convé remarcar d'aquest interès de l'autor colombià en l'àmbit del periodisme és la seva utilitat com a via d'aproximació a les transformacions ocorregudes en una esfera política que, des de mitjans del segle XIX, manifestà una consciència creixent en la necessitat de dotar-se d'una «opinió pública» afí per conduir qualsevol projecte polític.

Com s'indicava en l'inici d'aquest text, els casos de Susana Strozzi i Gilberto Loaiza ens permeten formar una idea aproximada del panorama actual de la biografia històrica a l'Amèrica Llatina. En aquest sentit, ambdós autors, més enllà de particularitats i condicionaments culturals i

⁷ Gilberto LOAIZA, «El Neogranadino y la organización de hegemonías. Contribución a la historia del periodismo colombiano», *Historia Crítica*, 18, gener-juny 1999, pp. 65-86.

regionals, són susceptibles de ser observats com a exemples il·lustratius de fins a quin punt, avui dia, la distància geogràfica que ens separa del continent sud-americà no té pas un correlatiu similar en l'àmbit historiogràfic, tant pel que fa als temes i qüestions que centren l'interès dels investigadors, com pel que fa a les vies per cercar respostes a unes mateixes preguntes.